

формування готовності фахівця до активного опрацювання великих масивів інформації, опанування сучасних засобів, методів і технологій роботи з предметно орієнтованою інформацією, тобто формування у суб'єктів соціокультурних відносин інформаційної компетентності, підкріпленої належним рівнем розвитку математичної культури.

Список джерел:

1. Журавлев, В.М. Проблема формирования и функционирования логической культуры мышления [Текст] / В.М. Журавлев // Алтайская государственная педагогическая академия. – : [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.uni-altai.ru/Journal/pedagog/pedagog_9/stat6.html.
2. Иванов, Д.В. Феномен компьютеризации как социологическая проблема: [Текст] / Д.В. Иванов // Санкт-Петербургский университет. Факультет социологии. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://hq.soc.pu.ru/publications/pts/divanov.html>.
3. Кармин, А.С. Культурные сценарии деятельности [Текст] / А.С. Кармин // Культурология. – СПб.: Лань, 2001. – С. 671-678.
4. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 р. (проект) [Текст] / під заг. керівн. академіка НАН України В.М. Гейця; Національна академія наук України; Секція суспільних і гуманітарних наук. – К., 2011. – 57 с.
5. Кочеулова, А.С. Библиография в процессе формирования информационной культуры школьника: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 05.25.03 [спец. библиотековедение и библиографоведение] [Текст] / А.С. Кочеулова; Казанская государственная академия искусств и культуры. – Казань, 2000. – 16 с.
6. Лодатко, Є.О. Математична культура як феномен сучасного інформаційного суспільства [Текст] / Є.О. Лодатко // Рідна школа. – 2004. – № 9 (896). – С. 24-26.
7. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: матеріали до першої лекції [Текст] / Уклад. М.Ф. Степко, Я.Я. Болубаш, К.М. Левківський, Ю.В. Сухарніков; відп. ред. М.Ф. Степко. – К.: НМЦ ВО МОН України, 2004. – 24 с.
8. Стили в математике: социокультурная философия математики [Труды Московского семинара по философии математики] [Текст] / Под ред. А.Г. Барабашева. – СПб: РХГИ, 1999. – 552 с.
9. Тупичкина, Е.А. Интеллектуальное развитие как ситуация обогащения ментального опыта [Текст] / Е.А. Тупичкина // Образование: исследовано в мире, 2003. – 9 апр. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.oim.ru/>.

ДЕРГАЧ М.А.,

доцент кафедри психології

Запорізького національного технічного університету,

кандидат педагогічних наук, доцент

УДК 371.31:371.4:792

ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО В СИСТЕМІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Аналізується проблема використання театрального мистецтва в системі шкільної освіти. Характеризується змістова складова навчання, виховання соціалізації учнів засобами театрального мистецтва.

Ключові слова: театрально мистецтво, середня школа, навчання, виховання, соціалізація, школярі.

Анализируется проблема использования театрального искусства в системе школьного образования. Дается характеристика содержательного компонента обучения, воспитания и социализации учеников средствами театрального искусства.

Ключевые слова: театральное искусство, средняя школа, обучение, воспитание, социализация, школьники.

The problem of the use of theatrical art in the system of school education is analyzed. The characteristic of conceptual component of education, upbringing and socialization of students by means of theatrical art is given.

Keywords: theatrical art, secondary school, education, socialization, students.

Постановка проблеми. Модернізація суспільних відносин, що триває сьогодні в Україні, висуває до системи освіти завдання формування творчої, самодостатньої, соціально й комунікативно компетентної молоді. У цьому контексті актуальності набуває проблема розширення інструментарію педагогічного впливу на особистість, пошук на міждисциплінарному рівні відповідних засобів, методів, технологій. Однією із таких площин є театральне мистецтво.

Розробленість проблеми. Проблема використання театрального мистецтва як засобу,

форми, способу педагогічного впливу на дітей з метою навчання, виховання й розвитку окремих властивостей, рис, характеристик їхньої особистості є досить актуальною для сучасної педагогіки. Тому **мета статі** полягає в узагальненні існуючого досвіду використання засобів театрального мистецтва в системі середньої освіти та характеристиці змістової складової навчання, виховання, соціалізації учнів засобами театрального мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Історико-педагогічний аналіз генези думки та практики

використання театрального мистецтва як засобу формування особистості, вивчення результатів сучасних теоретичних і експериментальних пошуків уведення технологій цього виду мистецтва до освітньої системи, положення теорії про біосоціальну сутність людини дозволяють стверджувати, що театральне мистецтво і як вид творчої діяльності, і як соціокультурний феномен безперечно є важливим і вагомим педагогічним засобом, здатним впливати на людину, розвиваючи її якості, змінюючи та поступово формуючи її особистість.

Спираючись на головні положення теорії гри, психолого-педагогічне осмислення рольової гри та специфіку театрального мистецтва, ми дійшли висновку, що ці соціокультурні феномени мають спільні базові елементи: це дія, емоційність психофізичного прояву; вживання в образ, який відтворюється; умовність у розігруванні сюжету, використання речей під час відтворення рис певних людей, що персоніфіковані в діючих особах тощо. Близькими також є окремі компоненти ігрового й театрального творчого процесу – опора на власний досвід, спостереження, відчуття, думки дитини; втілення творчого задуму власним психофізичним апаратом; відчуття свободи у виборі власних вільних проявів і отримання насолоди від результату тощо. Відповідно, використання театрального мистецтва як інструмента педагогічної дії буде найбільш доречним і актуальним у тих педагогічних відносинах, де домінуючою є гра або бажання суб'єктів взаємодії включитися в ігровий простір. У контексті нашого дослідження це шкільне освітнє середовище, де форми і методи використання засобів театрального мистецтва в роботі з різними віковими групами учнів змінюються відповідно до змін їхньої провідної діяльності, життєвих домінант, психічних установок, соціальних пріоритетів тощо.

Упровадження театрального мистецтва у роботу з дітьми 3-7 років є органічним і природним, адже визнання гри як провідного виду діяльності у цьому віці є аксіоматичним. Водночас і ставши більш дорослими, діти не залишають гру. У школярів молодшого та середнього віку відбувається поєднання існуючого досить багатого досвіду з фізичним, когнітивним і психосоціальним дорослішанням. Це дозволяє нам розглядати гру як засіб створення середовища, в якому діти підліткового віку оволодівають здатністю передавати смисли, логічно мислити, виявляють активність, навчаються планувати та виконувати досить тривалі послідовні цілеспрямовані дії, набувають мовленнєвої компетентності, вчать комунікації, перевіряють на практиці поведінку компромісів і довіри тощо. Спираючись на результати досліджень ігрової поведінки дітей 8-12 років, вважаємо, що для дітей цього віку важливою

є участь у публічних іграх, які можуть наповнювати дозвіллеве й навчальне середовище [1].

Для дітей підліткового та юнацького віку важливим є оволодіння комунікативними навичками, соціальними ролями, відпрацювання малюнку власної поведінки тощо. Досліджуючи з позицій теорії ролей можливість застосування театрального мистецтва, ми дійшли висновку, що в роботі з дітьми цієї вікової категорії доречним буде використання таких форм театральної діяльності, які сприятимуть їхній соціалізації, розширенню репертуару соціальних ролей і стилів поведінки, розвиненню якостей, необхідних для соціальної комунікації – емпатійності, партнерства, рефлексії тощо.

Отже, головною метою впровадження театрального мистецтва до освітньо-виховного простору середньої школи є створення невимушеного, близького для дітей ігрового педагогічного середовища, в якому вони здатні осмислювати й розвивати власні психосоціальні ресурси та якості, вільно, із зацікавленням опанувати навчальний матеріал, емоційно й адекватно реагувати на соціальні взаємодії.

Театральне мистецтво у школі може бути представлене в різних форматах: вистава, спеціально організоване за участю дітей театралізоване дійство, театральна самодіяльність, а також драматизація на основі навчального матеріалу.

Залежно від мети застосування театральне мистецтво може бути засобом, методом або прийомом навчання й виховання. Особливо актуальним це положення стає у роботі з молодшими школярами, де для дітей ігрова ситуація є звичною, знайомою, відповідно інформаційний потік сприймається із зацікавленням – як такий, що здатний розширити їхні можливості у грі. Через це засвоєння навчального матеріалу відбувається невимушено й інформація запам'ятовується надовго, адже процес сприйняття супроводжується приємними емоціями. В ігровому просторі діти відчувають себе рівноправним партнерами, і тому статусне домінування викладача не сприймається ними як втручання в особистісний простір, а навчальна інформація не має ознак догмату. Такі заняття або повністю будуються на театралізованій основі, або в ході навчання учитель використовує театралізовані міні-ігри як прийом підвищення мотивації навчання, зосередження, активізації уваги тощо. У сучасній освітній практиці початкової школи найчастіше використовується саме другий тип навчальних занять. Як правило, це заняття з фізкультури, музики, мови тощо.

У середній школі театральне мистецтво може бути представлено у двох напрямках – як дидактичний засіб і як спосіб організації

навчального простору. Як засіб навчання театральне мистецтво вводиться безпосередньо на уроці та в позакласній роботі у формі театралізованих заходів, завданням яких є відпрацювання або закріплення вивченого навчального матеріалу.

На сьогодні існує досить широка практика використання на уроках з різних предметів різноманітних за формою дидактичних ігор, зокрема й театральних. Уроки, що насичені ігровими, театралізованими ситуаціями, отримали назву ігро-уроків. Дидактичні театралізовані ігри можуть бути двох видів: ті, що ґрунтуються на рольовому виконанні фіксованого у правилах ігрового сюжету, і ті, що ґрунтуються на акторських тренажах. Домінуючим у розігруванні театралізованих дидактичних ігор першого виду є зміст ігрової ситуації, побудований на елементах навчальної інформації. Саме необхідність його опанування зумовлює введення театралізованої дидактичної гри в контекст уроку. Спосіб і якість втілення учнем навчального змісту відходять на другий план і як такі вчителем не оцінюються. У тексті дидактичних театралізованих ігор другого виду головним є спосіб втілення ігрового змісту, тобто психофізика самої дитини, а тому їх завданням, насамперед, є розвиток психофізичного апарату учня, психічних якостей, необхідних для успішного засвоєння навчального матеріалу.

Особливої актуальності в навчальному процесі набуває театралізація навчального матеріалу, яку діти виконують у формі драматизації, що базується на принципах імпровізації. Мета навчальної драматизації полягає у повторі та закріпленні учнями окремих тем з предмета, доповненні існуючих знань. Така форма роботи має особливе педагогічне значення, якщо діти самі відбирають для драматизації навчальний матеріал, на його основі створюють сценарій, розподіляють ролі, проводять репетиції з подальшим аналізом власної та колективної роботи. Проте, як засвідчує практика, в цій справі діти набувають самостійності протягом тривалого часу, за умови, що викладачі готують їх до цього, тому запровадження драматизацій навчального матеріалу слід проводити поступово, починаючи з невеликих за обсягом динамічних епізодів. У зарубіжних країнах такий підхід до побудови навчального простору отримав назву «драма в навчанні» («Drama in education») або «драмопедагогіка». Його основою є театральні прийоми, що використовуються для тренування поведінки, засвоєння способів спілкування, розширення наявних знань з мистецтв, рідної та іноземної мов тощо. Вся робота з учнями проводиться за методом імпровізації, що створює на уроці ефект колективної, веселої та захоплюючої справи.

На думку російських науковців і педагогів, авторів соціо-ігрового стилю навчання, театральна

діяльність учнів не повинна обмежуватися розігруванням сценки. Головними на уроці є дидактичні та комунікативні аспекти, а дії педагога спрямовуються на створення емоційного освітнього простору, в якому учні вчать, спираючись на власний досвід, асоціації, особистісну індивідуальність і виразність. За допомогою соціо-ігрових завдань учитель організовує увагу дітей, активізує та підтримує на уроці творчу дисципліну, створює умови занурення в навчальний матеріал. Головні принципи, за якими будується такий урок, – це свобода учня у висловленні та реалізації власної думки, реальна зацікавленість школярів думками один одного, взаємозбагачення всіх учасників уроку під час обміну інформацією та розігрування соціо-ігрових ситуацій.

На уроці діти розподіляються на підгрупи й за допомогою мови театрального мистецтва відтворюють будь-що з навчального матеріалу уроку – складне визначення, формулу, цифру, яка відповідає обраній відповіді на тестове завдання, особисту думку стосовно літературного твору, що вивчається тощо. Для виконання завдання учень використовує рухи, плескання у долоні, звуки, спів, може створити скульптурну позу, закодувати відповідь у символі та намалювати його у повітрі тощо, тобто тут працює увесь психофізичний апарат дитини. Головне завдання такого методичного підходу – зацікавити школярів, створити умови для їхнього глибокого та добровільного занурення в навчальне середовище. Також позитивним у цій роботі є те, що в учнів відбувається розвиток символічного, абстрактно-логічного мислення. Відповідь на завдання або певні знання діти повинні не просто традиційно відтворити в усній або писемній формі, а знайти інший спосіб кодування навчальної інформації.

Така творча робота має важливе психолого-педагогічне значення. По-перше, це сприяє додатковому осмисленню навчального матеріалу, пошуку в ньому головного загального, що можливо втілити у знак. По-друге, занурюючись у такий спосіб опрацювання навчальної інформації, діти відбирають головні елементи та кодують їх так, щоб було зрозуміло іншим учасникам педагогічного процесу, тобто закладаються основи групового (командного) способу мислення. По-третє, у ході пошуків способу кодування учні аналізують власні психофізичні ресурси, необхідні для відтворення відповіді, тим самим розвивається здатність до самоаналізу, рефлексії тощо. По-четверте, під час демонстрації результатів роботи відбувається обмін кодами та моделями їхнього показу, що розширює репертуар кожної дитини і створює підґрунтя для подальших творчих пошуків. По-п'яте, включення учнів до колективного творчого процесу, який базується на принципах позиціонування індивідуальності, вільного висловлення думки,

цінності особистого вираження стимулює дитину до саморозвитку.

Іншим способом організації навчального середовища за технологіями й законами театральності мистецтва є драмогерменевтичний підхід у навчанні (синоніми – «драмогерменевтична педагогіка», «драмогерменевтика»), який з 1990-х років розробляється В. Букатовим. Основою такої технології побудови уроку стало поєднання соціо-ігрового стилю навчання й герменевтики. Учителю організовує навчальний простір уроку так, щоб герменевтичні процедури, прийоми театральності педагогіки, ігри, драматизації перепліталися й утворювали органічне ціле. Це значно змінює стилістику уроку й діяльність учнів. Драмогерменевтика є органічним продовженням соціо-ігрового стилю навчання, а тому такі параметри театральності мистецтва як спілкування, дія та мізансценування стали основою драмогерменевтики і трактування їх у контексті драмогерменевтичної педагогіки більшою мірою співпадає, проте існують певні доповнення.

Головним у акторському спілкуванні на уроці, побудованому за технологіями драмогерменевтики, є імпровізація. Спілкування на уроці може бути довільним або імпровізаційним. Під довільним розуміється послідовне виконання учнями навчальних дій, які регламентовані традиційною методикою викладання предмета й повторюються вчителем і учнями з майже канонічною точністю. Імпровізаційний спосіб спілкування на уроці передбачає заміну фіксовано-ритуальних дій учителя й учнів на такі, що виникають під впливом конкретного стану учнів, загального настрою класу, успішності розуміння навчального матеріалу, способу педагогічної комунікації тощо. Керуючи імпровізаційним способом спілкування, вчитель орієнтується на залучення кожної дитини до комунікаційного процесу, де цінним для учнівського колективу й викладача є творчий прояв кожного школяра. Такий підхід дозволяє створити на уроці простір, у якому учні, викладач і навчальна інформація утворюють єдине ціле.

Наступним параметром є дія як основа і театральності мистецтва, і педагогічного процесу. В. Букатов зазначає: «Акторське мистецтво будується на інтуїтивному переконанні про таке: якщо людина чогось хоче, то це практично якось відбудеться. Якщо ж це (її бажання – *М.Д.*) ні в чому не виявляється, то немає жодних підстав стверджувати, що людина цього хоче» [2]. У «драмогерменевтичній педагогіці» (так само, як і у «соціо-ігровому стилі навчання») учні демонструють результат розуміння навчального тексту за допомогою власної психофізики, а тому в точності та повноті дій учня відображаються його мотивація до навчання, вміння працювати в колективі, рівень опанування навчального

матеріалу, володіння власним тілом тощо, що дозволяє вчителю зорієнтуватися в ефективності проведення уроку. Особливо це є актуальним на уроках, присвячених вихованню й соціальному зростанню школярів.

Соціалізація учнів, підготовка їх до дорослого самостійного життя є одним із найважливіших завдань сучасної школи і здійснюється всіма складовими навчально-виховного середовища (уроки, позакласні виховні заходи, загальний простір школи, процес спілкування учнів між собою і вчителями тощо). Проте на сьогодні в широкій педагогічній практиці під час реалізації моделей функціонування цих складових представники педагогічних колективів не завжди керуються завданням соціалізації учнів. Для викладачів-предметників питання соціалізації на уроці не є першочерговими, у більшості виховних заходів аспект соціалізації не є провідним, а навчальне середовище і взаємини між учнями та викладачами є копією суспільних відносин, що підпорядковані правилами шкільного життя. У такому комунікаційному просторі учні не мають можливості дослідити та розвинути власний психосоціальний потенціал, ознайомитися та на практиці оволодіти різними моделями взаємодії, навчитися швидко адаптуватися до нового соціального простору. Тому, на нашу думку, доречним буде введення уроків, головна мета яких полягає у розвитку соціальних навичок школярів, їхніх соціальних адаптаційних механізмів, передачі суми знань, необхідних для соціального існування людини. Зміст таких уроків будується на спілкуванні, в ході якого діти засвоюють певні комунікаційні моделі, вчать розуміти себе й інших, шукають шляхи організації спільної творчої діяльності тощо. Педагогічна взаємодія може відбуватися на матеріалі літературних творів, історичних подій або на основі реальних соціальних ситуацій.

Особлива роль у організації роботи на таких уроках може відводитися театральності мистецтва, специфіка якого дозволяє максимально занурити дітей у змодельований учителем соціальний простір. Наприклад, розігрування (драматизація) ролями сюжету байки «Лебідь, рак і щука» допоможе учням зрозуміти й відчути важливість узгодженості дій під час вирішення складних завдань. Використання театральних прийомів розробки логіки дій персонажів, пошуку можливих шляхів попереднього та подальшого існування дійових осіб твору дозволять учням зрозуміти, що спонукало персонажів (а в реальному житті – людей) вчиняти саме так, а не інакше. Наприклад, учитель пропонує учням уявити, що відбувалося з персонажами байки до моменту зустрічі, як ці події вплинули на риси їхнього характеру, зокрема впертість. Інший варіант – уявити, що станеться з

персонажами після марних спроб зрушити віз, або запропонувати дітям вигадати подальший розвиток сюжету, який призведе до об'єднання їхніх зусиль. У ході такої роботи учні не лише вибудовують причиново-наслідкові ланцюжки взаємодії, а й за умови розігрування створених сюжетів відчують і проживають певні психологічні стани. Тим самим школярі на основі емоційно-когнітивного вживання в текст ролі обирають для себе за певним стилем і моделлю поведінки, осмислюють власні риси характеру і свідомо розвивають ті, які у соціальних взаємодіях будуть результативними та значущими. Запропоновані уроки, на нашу думку, доречно проводити з учнями середнього і старшого шкільного віку, тобто в той період дозрівання дитини, коли комунікаційні процеси набувають особистісної значущості, а власні психосоціальні ресурси ще недостатньо розвинені. Зміст драматизацій поступово ускладнюється, відсоток соціальної тематики збільшується та набуває ознак соціального театру.

Отже, театральне мистецтво як дидактичний засіб може застосовуватися досить широко й різнопланово у вивченні будь-яких навчальних дисциплін шкільної програми та в ході уроків соціалізації учнів. Особливого контексту набуває цей вид мистецтва в ході художньо-естетичного виховання, де театральне мистецтво стає не засобом навчання, а змістом уроку. Однак слід зазначити, що сьогодні у шкільній системі відсутні уроки театру, на яких діти знайомляться зі специфікою цього виду мистецтва, оволодівають його мовою, через практичну театральну діяльність розкривають свою особистість, набуваючи тілесної та духовної свободи тощо. Театр епізодично представлено у змісті шкільного курсу «Художня культура», але, на

нашу думку, для художньо-естетичного, творчого і психофізичного розвитку дітей засобами театрального мистецтва цього недостатньо. Певною мірою означена проблема вирішується в системі позашкільної освіти в закладах естетичного виховання (школи мистецтв, ДМШ), у центрах дитячої творчості, театральних студіях і гуртках.

Висновок. Отже, можливості застосування театрального мистецтва в системі формування когнітивної, креативної, аксіологічної, психосоціальної та інших сфер особистості дитини досить широкі. Для його здійснення необхідна реалізація таких головних умов: наявність шкільного навчально-вихованого простору, в якому враховано театральний компонент як засіб навчання й виховання; розроблена методика застосування театрального мистецтва в системі навчання, виховання, соціалізації та корекції дітей і молоді; підготовка фахівців, які володіють психолого-педагогічними, акторськими й режисерськими технологіями, знають мову театрального мистецтва і вміють поєднувати все це у практичній роботі. Кожна з визначених умов має самостійне наукове поле, яке на сьогодні потребує детального дослідження та практичної перевірки.

Список джерел:

1. Игра со всех сторон (книга о том, как играют дети и прочие люди): современные исследования, междисциплинарный подход, практические рекомендации, взгляд в будущее [Текст] / [за ред. Е. Жорняк]. – М.: Фонд науч. исследований «Прагматика культуры», 2003. – 431 с.
2. Театральные технологии в школьной дидактике: История возникновения и развития социогроуовой педагогики, понятие о драмогерменевтике [Текст] / [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.klass-teatr.ru/index.php?section=tt146>.

ПУСТИННИКОВА І.М.,

доцент кафедри загальної фізики та дидактики фізики
Донецького національного університету, кандидат педагогічних наук

СЕМЕНЮК Ю.О.,

студентка 4 курсу фізико-технічного факультету
Донецького національного університету

УДК 371.322.9:53

ПІДВИЩЕННЯ ЗАЦІКАВЛЕНОСТІ УЧНІВ НАВЧАЛЬНИМ МАТЕРІАЛОМ ЗА ДОПОМОГОЮ КОМІКСІВ

У статті розглянуто шляхи зацікавлення учнів навчальним матеріалом при вивченні фізики, подано фрагменти коміксу "Чи гріє шуба?" (урок "Теплообмін. Види теплопередачі").

Ключові слова: комікс, теплообмін, підвищення інтересу.

В статье рассмотрены способы использования комиксов в изучении физики, дан фрагмент комикса "Греет ли шуба?" (урок "Теплообмен. Виды теплопередачи").

Ключевые слова: комикс, теплообмен, повышение заинтересованности.

The article considers the ways to increase the interest in teaching material during the study of physics, the fragments of comic book titled "Does the fur coat warm up?" (lesson "Heat exchange. Types of heat transfer") are given.

Keywords: comic book, heat exchange, increasing of interest.